

ХАЈДЕГЕРОВО ПИТАЊЕ О БИВСТВОВАЊУ И ПИТАЊЕ О
УМЕТНОСТИ

Саша Ж. Радовановић¹

Сажетак: У раду се разматра проблем односа питања о бивствовању и питања о уметности у мишљењу Мартина Хајдегера. У Хајдегеровом мисаоном пут може да се разликују два облика питања о бивствовању. Први облик Хајдегер назива водеће питање. Овај облик он сматра метафизичким и присутан је у традиционално филозофском мишљењу од Платона до Ничеа или у мишљењу првог почетка. Други облик јесте темељно питање о бивствовању које води превладавању метафизичког схватања бивствовања и припада мишљењу другог почетка. Овај други облик, према његовим речима на семинару у Ле Тору, се појављује на три начина у његовом мисаоном путу: најпре као фундаменталноонтолошко питање о смислу бивствовања, потом као битноповесно питање о истини бивствовања и на крају као тополошко питање о месту и месности бивствовања. У светлу таквог различитог постављања темељног питања о бивствовању унутар његовог мишљења мора да се сагледа и позиција његовог питања о уметности.

Кључне речи: Хајдегер, бивствовање, уметност, метафизика, питање

У „Додатку“ свог најважнијег списка о уметности *Извор уметничког дела* објављеном у књизи *Шумски путеви* Хајдегер говори о томе да питање о уметности мора да се сагледа из питања о бивствовању: "Цела расправа о *Извору уметничког дела* креће се суштински и прећутно на путу питања о суштини бивствовања. Промисљање о томе, шта је уметност, одређује се потпуно и одлучно из питања о бивствовању. Уметност није нити једно остварење културе, нити једна појава духа, већ она припада догађају, из којег се тек смисао бивствовања (упор. Бивствовање и време) одређује." (Heidegger, 1994: 73) Хајдегерове речи 'потпуно' и 'одлучно' упућују на то да у основи

¹ sradovanovic@vaspks.edu.rs, Висока школа струковних студија за васпитаче, Крушевац

сваког промишљања о ствари уметности стоји питање о бивствовању. Претходна тематизација тог питања о бивствовању, облици и начини на који се оно поставља, требало би да одреди полазиште за разумевање оквира у коме се креће Хајдегерово питање о уметности.

1. МОДИФИКАЦИЈЕ У ПОСТАВЉАЊУ ТЕМЕЉНОГ ПИТАЊА О БИВСТВОВАЊУ И ПИТАЊЕ О УМЕТНОСТИ

У свом семинару одржаном у Le Toru септембра 1969. Хајдегер говори о питању о бивствовању и указује на два начина на који се оно поставља: један који именује као метафизички и други који по Хајдегеру има другачији смисао и који се у овом раду интерпретативно именује као неметафизички. Ова два начина постављања питања Хајдегер терминолошки уводи и прецизније означава почетком тридесетих година прошлог века као водеће и темељно питање. (Heidegger, 1982: 39, 111) Први начин, који он одређује као метафизички, јесте водеће питање о бивствовању (*Leitfrage nach dem Sein*). „Питање о бивствовању значи сходно традицији питање о бивствености бивствујућег у којој је бивствујуће одређено у погледу своје бивствовности (*Seiendsein*).“ (Heidegger, 2005: 344) Овим питањем се пита о бивствовању бивствујућег али не о самом бивствовању. Други начин јесте постављање темељног питања (*Grundfrage nach dem Sein*) којим се пита о бивствовању самом. Овај други начин постављања питања о бивствовању има три облика путем којих Хајдегер одређује карактер деоница на свом мисаоном путу. Темељно питање о бивствовању се први пут поставља у *Бивствовању и времену* где се оно тематски развија као питање о смислу бивствовања (*Frage nach dem Sinn vom Sein*). Други облик темељног питања се поставља као питање о истини бивствовања отварањем тематике истине бивствовања пре свега у спису *О суштини истинепредавању* први пут држаном 1930. а објављеном 1943. И коначно овај други облик се напушта у прилог трећег облика као питања о месту или месности бивствовања (*Frage nach dem Ort oder der Ortschaft des Seins*). Тематско постављање темељног питања на овај начин Хајдегер назива топологијом бивствовања.

У таквом контексту постављања питања о бивствовању јављају се две разлике које треба тематизовати: Прва, између **водећег** и **темељног** питања о бивствовању и друга јесте разлика која се појављује унутар преображаја темељног питања о бивствовању у **фундаменталноонтолошко, битноповесно и тополошко**.

Водеће питање се поставља као питање о бивствовању бивствујућег. Њиме се не пита о не-скривености бивствовања и бивствовању самом. Оно припада о традицији метафизичког мишљења

односно забораву бивствовања. Проблем заборава бивствовања је тематизован Хајдегеровом спису *О суштини истине*, а подржано у његовом другом спису *Платоново учење о истини*. У том спису Хајдегер тематизује алегорију о пећини из VI књиге Платонове *Државе* сматрајући Платоново тумачење алегорије местом основне промене почетне суштине истине бивствовања као не-скривености (*a-letheia*) у исправност (*orthotes*) гледања и подударење (*homoiosis*). Ова основна променај означава уједно и почетак заборава истине бивствовања као не-скривености а водеће питање се креће у границама тог заборава. Филозофија до Хајдегера такво питање спроводи у зависности од структуре бивствености (бивствовања бивствујућег) не питајући о самом темељу такве бивствености (*idea, energeia, causa sui*, апсолутна идеја, воља, воља за моћ...) односно о бивствовању као таквом. Мишљење се догађа унутар онтолошке диференције да се притом не пита о самој тој диференцији. Мишљење које стоји у хоризонту водећег питања Хајдегер назива мишљењем првог почетка и односи се на филозофску традицију од пресократоваца преко Платона, Аристотела, Декарта, па до Хегела и Ничеа. Темељно питање промишља разлику између бивствовања и бивствујућег, разрачунава се са првим (метафизичким) почетком у лику традиционалне филозофије од Платона до Ничеа и истовремено припрема други (неметафизички) почетак мишљења. Притом овај заборава бивствовања који влада у мишљењу има своје последице и на повест у целини, повест западног човачанства и земаљске кугле.

Хајдегер сматра да се тај пут превладавања мишљење првог почетка отворио већ са фундаменталноонтолошким питањем о смислу бивствовања. У њему је отворено проблем истине као докученост и закључаност и на један имплицитан начин тематика (повести) истине бивствовања и њеног заборава која је експлицитно тематизована у његовим каснијим радовима. Тематика истине бивствовања и њеног заборава стоји у вези са његовим схватањем окрета. Хајдегер ће у свом спису *Писмо о хуманизму* написаног 1946. које представља својеврсни резиме његовог претходног мисаоног пута недвосмислено указати на ту димензију повезаности темељног питања фундаменталноонтолошке тематике постављене у *Бивствовању и времену* са његовим каснијим мишљењем. „Ако оно што се у *Бивствовању и времену* назива „набачајем“ (*Entwurf*) разуме као представљајуће по-стављање (*vorstellendes Setzen*) онда се тај набачај сматра достигнућем субјективности и не мисли онако како се »разумевање бивствовања« (*Seinsverständnis*) у подручју »егзистенцијалне аналитике« »бивствовања-у-свету« може једино и мислити, наиме као екстатични однос расветлине (*Lichtung*) бивствовања. Потпуно извођење и довршење овог другог напуштајућег мишљења субјективности додуше је отежано тиме да се у објављеној верзији *Бивствовања и времена* није

нашао трећи одељак првог дела „Време и бивствовање“ (Упор. Heidegger, 1977: 39). А овде је све обрнуто. Тај одељак није објављен зато што је мишљење затајило у одговарајућем казивању тог окрета и што тако није успело уз помоћ језика метафизике. Предавање „О суштини истине“ мишљено и одржано 1930. а објављено 1943. даје извештај увид у мишљење окрета од »бивствовања и времена« ка »времену и бивствовању«. Овај окрет није промена становишта из *Бивствовања и времена* већ у њему, том окрету, мишљење које је покушало да стигне у месност (*Ortschaft*) димензије из које се искусило *Бивствовање и време*, искусило у темељном искуству заборав бивствовања.“ (Heidegger, 2004: 327-328). Према Фридриху фон Херману овде се заправо ради о једном иманентном преображају фундаменталноонтолошке проблематике у битноповесно мишљење истине бивствовања. (Herrmann, 1994b: 55) Тај преображај није цео окрет већ се тај окрет дешава и почиње постављањем фундаменталноонтолошке проблематике и преображава у битноповесно мишљење јер како каже Хајдегер то је оно „мишљење које је покушало да стигне у месност димензије из које је искусило *Бивствовање и време*, искусило у темељном искуству заборав бивствовања.“ Другим речима месност димензије из које се искусило *Бивствовање и време* јесте 'подручје' превладавања првог почетка мишљења у други тј. окрет, оно подручје које припада мишљењу бивствовања као таквог у разлици спрам мишљења бивствовања бивствујућег (бивствености).

У склопу наведене разлике између водећег и темељног питање мишљење уметности се одвија унутар другог. Међутим проблем је у томе да се темељно питање у Хајдегеровом мисаоном путу модификује у различите облике. На тај начин поставља се питање ком облику темељног питања припада питање о уметности. Да ли фундаменталноонтолошком, битноповесном или тополошком? С обзиром да је темељним питањем промишља заборав бивствовања у мишљењу првог почетка као и последице таквог заборав у повести западног човечанства онда би уметност као једно особито дешавање истине у делу у коме се износи не-скривеност бивствовања требало да буде у функцији укидања или превладавања тог заборав. Питање о уметности требало и да изложи тај потенцијал уметности. Ово превладавање заборав, према *Писму о хуманизму*, је почело фундаменталноонтолошким постављањем питања о смислу бивствовању али унутар њега није експлицитно постављена тематика уметности иако може да се говори о прелиминарности фундаменталне онтологије за такво тематизовање. Експлицитна тематизација је спроведена у битноповесном мишљењу, пре свега у тексту *Извор уметничког дела* и тополошком тумачењу уметности изложеном у тексту *Уметност и простор*. Оно што је заједничко за ове текстове

јесте у томе да је уметност одређена као у-дело-стављање истине. Другим речима, у њима се расправља унутрашњи однос истине и уметности, па може да се говори да је аетиолошко тумачење уметности карактеристично како за битноповесно питање о бивствовању тако и за тополошко. У том смислу Херман, износећи размишљања о три облика питања о бивствовању из семинара у Ле Тору, наводи да се унутар другог и трећег облика питања о бивствовању тематизује истина бивствовања. Унутар другог, промишља се истина бивствовања у својој повесности и унутар догађаја. Ова тематика се развија тридесетих и четрдесетих година прошлог века. С друге страна, педесетих и шездесетих година истог века у тополошком тумачењу (трећа деоница) тумачи се истина бивствовања унутар догађаја путем месности бивствовања. (Herrmann, 1994a: 28-29; Heidegger, 2005: 345)

2. ФУНДАМЕНТАЛНООНТОЛОШКО ПИТАЊЕ О БИВСТВОВАЊУ И ПРОБЛЕМ УМЕТНОСТИ

Први облик темељног питања којим Хајдегер покушава да превлада мишљење првог почетка јесте фундаменталноонтолошки. Овај облик је експлициран у *Бивствовању и времену* а фундаменталноонтолошка разрада таквог питања представља кристализацију Хајдегерових истраживања из времена марбуршких предавања од 1923 до 1927. При том његова додатна елаборација је остварена у предавањима из 1927. објављеним под називом *Темељни проблеми феноменологије*. Основа таквог питања постављана је већ у првом кратком предговору *Бивствовања и времена*. „Конкретна израда питања о смислу бивствовања намера је расправе што следи. Интерпретација времена као могућег хоризонта сваког разумевања бивствовања уопште представља њен претходни циљ.“ (Heidegger, 1977: 1)

Оно што се може приметити при оваквом истицању намере јесте да је отварање овакве фундаменталноонтолошке проблематике везано пре свега за израду питања о бивствовању при чему проблем уметности нема своје место у таквој изради. Истовремено оваква израда питања о бивствовању није праћена знањем о нужном преваладавању првог почетка мишљења и повести бивствовања како је то претпостављено у његовом каснијем мишљењу. Ипак, уколико се разматра из целине Хајдегеровог мисаоног пута примећује се да фундаменталноонтолошко постављање питања о бивствовању не треба да се сагледава само као резултат и кроз призму Хајдегерових радова из марбуршког периода већ пре свега у контексту Хајдегеровог каснијег мишљења и његових личних инструкција и осврта на *Бивствовање и време*. У таквим

освртима Хајдегер се оштро супроставља интерпретацијама које упућују да је он напустио фундаменталноонтолошку проблематику и да његово касније мишљење стоји у једном дисконтинуитету са мишљењем из времена *Бивствовања и времена*: „Одасвуд се чује да је покушај у *Бивствовању и времену* завршио у слепој улици. Занемаримо такво миљење“ (Heidegger, 2004: 343) Сам Хајдегер се јасно дистанцира према таквим интерпретацијама. У свом писму Вилијему Ц. Ричардсону (*William J. Richardson, S.J.*) дословно ставља до знања да у свом каснијем мишљењу није напустио становиште из *Бивствовања и времена* већ да се ту ради о једном односу условности: „...само полазећи од онога што је мишљено под I постаје приступачно оно што треба мислити под II. Али I постаје могуће само ако је садржано у II“ (Richardson, 1967: XXIII) Мишљење из *Бивствовања и времена* није без утицаја на касније Хајдегерово мишљење. Оно не само да је садржано у каснијем мишљењу него је и прелиминарно за превладавање метафизике.² Утолико појмови окрет, заборав бивствовања, удес разоткривања, догађај, који доминирају његовим каснијим мишљењем и имају за тему надолазак бивствовања и превладавање метафизике, морају да се разумеју полазећи и од фундаменталноонтолошке тематике. При том, ова прелиминарност мишљења из *Бивствовања и времена* односи се и на Хајдегерово тумачење уметности а посебно на ставове изнесене у његовој главној расправи о уметности *Извор уметничког дела*.

У светлу овако разумљеног односа раног и позног Хајдегера морају да се разумеју два аспекта при разумевању фундаменталноонтолошког облика питања о бивствовању и с њим повезане проблематике тумачења уметности. Први се заснива на стриктном концепту фундаменталне онтологије изложеном у *Бивствовању и времену*. У крилу овакве израде питања о бивствовању изложеног у наведеном делу уметност се не појављује као тема истраживања. Ипак Хајдегер ће у свом предавању из 1928. под насловом *Обележје идеје и функције фундаменталне онтологије* оставити простор за једно метонтолошко тумачење уметности у хоризонту фундаменталне онтологије и њеног проширења у метафизици тубивствовања. (Heidegger, 1978: 196-202) Други аспект подразумева тематизацију фундаменталне онтологије кроз призму каснијег промишљања истине бивствовања са том идејом да је мишљење из *Бивствовања и времена* прелиминарно за Хајдегерово

---

²Хајдегер се често освртао на тематiku *Бивствовања и времена* указујући на њен припремни карактер. Тако у тексту *Увод у „Шта је метафизика* пише“: „У *Бивствовању и времену* (1927) покушало се се са мишљењем које је тежило да припреми тако схваћено превладавање метафизик“ (Heidegger, 2004: 368).

касније мишљење у којем тумачење уметности поставља као релевантан проблем.

ЛИТЕРАТУРА

- Heidegger, M. (1994). *Holzwege*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1982). *Vom Wesen der menschlichen Freiheit*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (2005). *Seminare*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (2004). *Wegmarken*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1977) *Sein und Zeit*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1978). *Metaphysische Anfangsgründe der Logik im Ausgang von Leibniz*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.
- Herrmann, F.W. (1994). *Heideggers Philosophie der Kunst*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.
- Herrmann, F.W. (1994). *Wege ins Ereignis*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.
- Richardson, W. (1967). *Heidegger, Through Phenomenology to Thought*. The Hague: Nijhof.

HEIDEGGER'S QUESTION OF BEING AND QUESTION ON THE ART

Abstract: This paper investigates the problem of relation between the question of Being and the question of art in the thought of Martin Heidegger. His thought trajectory comprises two different forms of question considering Being. He calls the first one the main question. This form he considers to be metaphysical since it can be traced in traditional philosophical thought back to Plato and Nietzsche, or the thought of the first beginning. The second form is the fundamental question about Being which leads to overcoming of metaphysical understanding of Being and belongs to the thought of the second beginning. This second form, according to his words at the seminar at Le Thor appears in three forms along his thought trajectory; firstly, as a fundamental ontological question of the meaning of Being, then, as significant historical question concerning the truth of Being, and finally, as a topological question concerning the space and spatiality of Being. His position concerning art needs to be considered in the light of fundamental issue of Being in his thought.

Key terms: Heidegger, being, art, metaphysics, question.

Примљен: 19.3.2015.

Прихваћен: 22.6.2015.